

Serie coordonată de
DENISA COMĂNESCU

Isabel Allende
Țara mea
,
inventată

Traducere din spaniolă de
CORNELIA RĂDULESCU

HUMANITAS
fiction

...dintr-un motiv sau altul, sunt un exilat trist. Într-un fel sau altul, călătoresc cu țărâmul nostru după mine, iar acolo, departe, esențele longitudinale ale patriei mele continuă să trăiască împreună cu mine.

PABLO NERUDA, 1972

Câteva cuvinte pentru a începe

M-am născut în fumăraia și măcelul celui de-al Doilea Război Mondial, iar cea mai mare parte din tinerețea mea s-a scurs tot așteptând ca planeta să se facă țândări în momentul în care cineva ar fi apăsat din neatenție un buton și-ar fi început să plouă cu bombe atomice. Nimeni nu se aștepta să trăiască foarte mult; umblam grăbiți savurând fiecare clipă înainte de a ne lovi apocalipsa, astfel că nu era timp pentru a-ți contempla buricul și a lua notițe, cum se obișnuiește acum. În plus, am crescut în Santiago de Chile, unde orice aplecare naturală către auto-contemplare e ucisă din fașă. Proverbul care definește stilul de viață din acest oraș sună așa: „Crevetele care doarme nu e luat de val“. În alte culturi mai sofisticate, precum cele din Buenos Aires sau New York, mersul la psiholog era o activitate curentă, iar dacă nu te duceai erai taxat de incult sau redus mintal. Dar în Chile făceau așa ceva doar nebunii periculoși, și doar în cămașă de forță; lucrurile s-au schimbat în anii șaptezeci, odată cu revoluția sexuală. O fi vreo legătură... În familia mea nimeni n-a apelat la psihoterapie, cu toate că unii dintre noi erau cazuri clasice de studiu, căci ideea de a împărtăși unui necunoscut lucruri intime, ba să-l mai și plătești

ca să te asculte, era absurdă; pentru asta existau preoții și mătușile. Nu prea am antrenament pentru meditație, dar în ultimele săptămâni m-am surprins gândindu-mă la trecutul meu cu o frecvență explicabilă doar ca un semn de senilitate prematură.

Epidemia asta de amintiri au declanșat-o două întâmplări recente. Prima a fost o constatare a nepotului meu Alejandro, care m-a surprins în timp ce-mi studiam în oglindă harta ridurilor și mi-a spus plin de compasiune: „Nu-ți face probleme, babo, o s-o mai duci cel puțin trei ani“. Am hotărât atunci că era cazul să mai arunc o privire asupra vieții mele, pentru a stabili ce să fac în acești trei ani care mi-au fost acordați cu atâta generozitate. Cealaltă întâmplare a fost întrebarea unui necunoscut în timpul unei conferințe a scriitorilor de ghiduri de călătorie pe care am avut onoarea să o inaugurez. Trebuie să spun că nu fac parte din acest grup ciudat de persoane care călătoresc prin locuri îndepărtate, supraviețuiesc bacteriilor, iar apoi publică și o carte, ca să-i convingă pe imprudenți să le urmeze exemplul. Să călătorești e un efort nemăsurat, cu atât mai mult în locuri lipsite de *room service*. Vacanța mea ideală e într-un șezlong la umbră, citind cărți de călătorii pline de aventuri pe care nu le-aș face decât dac-ar trebui să fug de ceva. Eu vin din ceea ce se cheamă Lumea a Treia (care o fi a Doua?) și-a trebuit să pun gheara pe un soț pentru a putea trăi legal în Prima; n-am deloc intenția să mă întorc în subdezvoltare fără un motiv serios. Și totuși, împotriva voinței mele, am bântuit pe cinci continente, iar în plus am apucat să fiu și auto-exilată, și imigrantă. Așa că tot știu ceva-ceva despre călătorii și de aceea m-au

chemat să vorbesc la conferința aia. Când mi-am terminat micul meu discurs, din public s-a ridicat o mână și un tânăr m-a întrebat ce rol joacă nostalgia în romanele mele. Pe moment, am rămas mută. Nostalgia... conform dicționarului este „durerea despărțirii de țara natală, melancolia provocată de amintirea unei fericiri pierdute“. Întrebarea mi-a tăiat respirația: până în clipa aceea nu-mi dădusem seama că scriu făcând un constant exercițiu de dor. Am fost o străină toată viața, condiție pe care o accept pentru că n-am încotro. Am fost adesea obligată să plec, rupând legături și lăsând totul în urmă, pentru a o lua de la început în altă parte; am rățacit pe mai multe cărări decât pot să-mi aduc aminte. De atâtea despărțiri mi s-au uscat rădăcinile și-a trebuit să produc altele, care, lipsindu-mi un loc geografic în care să le înfig, au crescut în amintire; dar, atenție, memoria e un labirint unde stau la pândă minotauri.

Dacă aș fi fost întrebată până de curând de unde sunt eu, aș fi răspuns, fără să stau pe gânduri: de nicăieri, sau că sunt latino-americană, ori poate, în inimă, chiliană. Dar astăzi spun, totuși, că sunt americană, nu doar pentru că așa rezultă din pașaport sau pentru că termenul include atât America de Nord cât și America de Sud ori pentru că soțul meu, copiii, nepoții, majoritatea prietenilor, cărțile mele și casa mea se află în nordul Californiei, ci și pentru că de curând un atentat terorist a distrus turnurile gemene de la World Trade Center și de atunci anumite lucruri s-au schimbat. Nu poți rămâne neutru într-o criză. Tragedia m-a făcut să mă confrunt cu propria mea identitate; îmi dau seama că sunt o ființă în sânul populației multicolore nord-americane,

în aceeași măsură în care, înainte, am fost chiliană. Nu mă simt înstrăinată în Statele Unite. Văzând prăbușirea turnurilor am avut senzația de a mai fi trăit o dată coșmarul, într-o formă aproape identică. Printr-o coincidență dătătoare de fiori – karma istorică – avioanele sechestrare în Statele Unite s-au făcut țandări lovindu-se de obiectivele vizate într-o marți 11 septembrie, exact în aceeași zi din săptămână și din lună – și aproape la aceeași oră a dimineții – la care s-a produs lovitura militară din Chile, în 1973. Fiind vorba atunci de un act terorist orchestrat de CIA împotriva unei democrații. Imaginile clădirilor incendiate, ale fumului, flăcărilor și panicii sunt asemănătoare în ambele scenarii. În acea marți din 1973 viața mi-a fost făcută țandări, nimic n-a mai fost ca înainte, mi-am pierdut țara. Marțea fatidică din 2001 a fost și ea un moment decisiv: nimic nu va mai fi ca înainte, iar eu am câștigat o țară.

Cele două întrebări, a nepotului meu și a necunoscutului de la conferință, stau la baza acestei cărți, despre care nu pot spune încă încotro se îndreaptă; deocamdată divaghez, așa cum procedează mereu amintirile, însă te rog, cititorule, să mă însoțești.

Scriu aceste pagini pe un dâmb situat pe o colină mândră, străjuită de vreo sută de stejari răsuciți; privesc spre golful San Francisco, dar vin din altă parte. Nostalgia e viciul meu. Nostalgia este un sentiment melancolic, un pic vulgar, ca și duioșia; e aproape imposibil să ataci tema asta fără să cazi în sentimentalism, totuși am să încerc. Dacă alunec și cad într-o banalitate de prost gust, fii sigur, cititorule, că o să-mi revin câteva rânduri mai încolo. La vârsta

mea – sunt tot atât de bătrână ca penicilina sintetică – începi să-ți amintești de lucruri care s-au șters de o jumătate de secol. Decenii la rând nu m-am gândit la copilăria sau la adolescența mea; adevărul este că atât de puțin mă interesau acele perioade din trecutul meu îndepărtat încât uitându-mă prin albumele de fotografii ale maică-mii nu recunoșteam pe nimeni, cu excepția unei cățele buldog care răspundea la numele imposibil de Pelvina López-Pun, iar singurul motiv pentru care n-am uitat-o e că semănam teribil de mult. Există o fotografie cu noi două, când eu aveam doar câteva luni, pe care mama a trebuit să marcheze cu o săgeată cine este cine. Precis că memoria mea proastă se explică prin faptul că acelea n-au fost niște vremuri prea fericite, dar bănuiesc că asta se întâmplă la mai toți muritorii. Copilăria fericită e un mit; pentru a înțelege asta ajunge să te uiți mai atent la poveștile pentru copii, în care lupul o mănâncă pe bunicuță, apoi vine un pădurar și-l spintecă pe bietul animal de sus până jos cu cuțitul, o extrage pe babă vie și întreagă, umple burta lupului cu pietre și-apoi o coase cu ac și ață, făcând ca lupul să devină atât de însetat, încât fuge la râu și se duce la fund din cauza greutateii. Mă întreb de ce nu l-a eliminat într-un fel mai simplu și mai omenos. Pesemne pentru că în copilărie nimic nu este nici simplu, nici omenos. Pe atunci nu exista termenul „abuz infantil“, se presupunea că modul cel mai potrivit de a crește copiii era ținând cureaua într-o mână și crucea în cealaltă, tot așa cum era bătut în cuie dreptul bărbatului de a-și chelfăni muierea dacă supă nu era destul de fierbinte. Până a nu interveni psihologii și autoritățile în afacerea asta, nimeni nu punea

la îndoială efectele benefice ale unei bătaii sănătoase. Pe mine nu mă băteau ca pe frații mei, dar tot mi-era mereu frică de așa ceva, ca tuturor celorlalți copii din jurul meu.

În cazul meu, nefericirea normală a copilăriei era agravată de un ghem de complexe atât de încâlcit, încât nu pot nici măcar să le enumăr, dar care, din fericire, nu au lăsat răni pe care să nu le poată șterge timpul. Am auzit-o o dată pe o celebră scriitoare afro-americană spunând că de mică se simțise străină în familia și poporul ei; vreau doar să adaug că astfel simt aproape toți scriitorii, chiar dacă nu s-au clintit niciodată din orașul lor natal. Vă asigur că așa ceva este inerent meseriei; fără neastâmpărul și neliniștea de a te simți diferit n-ai simți nevoia să scrii. În definitiv, scrisul e o încercare de a înțelege circumstanțele proprii și a lămuri confuzia existențială, neliniști care nu-i chinuie pe oamenii normali, ci doar pe nonconformiștii cronici, dintre care mulți sfârșesc prin a deveni scriitori, după ce au dat chix în alte meserii. Teoria asta mi-a luat o piatră de pe suflet: nu sunt un monstru, mai sunt și alții ca mine.

Nu m-am potrivit bine nicăieri, nici în familie, în clasa socială sau religia de care am avut parte; n-am făcut parte din găștile care băteau străzile pe bicicletă; verii mei nu mă primeau în jocurile lor; la școală am fost fata cea mai nepopulară, pe urmă, mult timp, am fost cea care dansa cel mai puțin la petreceri, mai degrabă pentru că eram timidă decât urâtă, prefer să presupun acum. Mă închideam în orgoliul meu, prefăcându-mă că nu-mi pasă, dar mi-aș fi vândut sufletul diavolului pentru a putea face parte

din gașcă, asta în cazul că Satana mi-ar fi făcut o propunere atât de atractivă. Problema mea a fost mereu aceeași: incapacitatea de a accepta ceea ce altora li se pare normal și o tendință irepresibilă de a emite păreri pe care nimeni nu dorește să le audă, ceea ce a băgat în sperieți mai mulți potențiali pretendenți. (Nu mă dau mare, n-au fost mulți.) Mai târziu, în anii în care am fost ziaristă, curiozitatea și îndrăzneala au avut avantajele lor. Atunci a fost prima dată când am făcut parte dintr-o comunitate, aveam un fel de talent de-a dreptul pirateresc pentru a pune întrebări indiscrete și a-mi face publice ideile, dar asta s-a terminat brusc odată cu puciul militar din 1973, care a dezlanțuit niște forțe de necontrolat. De pe o zi pe alta am devenit o străină în propria mea țară, trebuind să plec până la urmă, căci nu puteam să trăiesc și să-mi cresc copiii într-o țară în care domnea teroarea și în care nu era loc pentru disidenți ca mine. Curiozitatea și îndrăzneala fuseseră interzise prin decret. Plecată din Chile, am așteptat ani în șir reinstaurarea democrației pentru a mă putea întoarce, dar când asta s-a întâmplat n-am făcut-o: eram deja căsătorită cu un nord-american și locuiam lângă San Francisco. Nu m-am mai întors să trăiesc în Chile, unde mi-am petrecut de fapt aproape jumătate din viață, deși merg des în vizită; dar pentru a răspunde la întrebarea acelu necunoscut despre nostalgie trebuie să mă refer aproape în exclusivitate la anii mei de acolo. Iar pentru asta, trebuie să vorbesc de familia mea, pentru că patria și tribul sunt totuna în mintea mea.

Tara de esențe longitudinale

Să începem cu începutul, cu Chile, acest tărâm îndepărtat pe care puțini sunt în stare să-l localizeze pe hartă pentru că nu poți merge mai departe fără să cazi de pe planetă. „Dar de ce să nu-l vindem și să cumpărăm ceva mai aproape de Paris...?” se întreba un scriitor de-al nostru. Nimeni nu ajunge aici din întâmplare, oricât de mult s-ar rătăci, deși sunt mulți vizitatori care se hotărăsc să rămână definitiv, îndrăgostiți de locuri și de oameni. Chile este capătul tuturor drumurilor, o lance în sudul Americii de Sud, patru mii trei sute de kilometri pătrați de munți, văi, lacuri și mare. Cum o descrie Neruda într-o poezie înflăcărată:

*Noapte, zăpadă și nisip dau formă
înguste mele patrii,
tăcerea toată se găsește în lungimea ei,
toată spuma îi iese din barba marină,
tot cărbunele o acoperă de săruturi misterioase.*

Teritoriul acesta zvelt e ca o insulă, despărțită, la nord, de restul continentului de deșertul Atacama, cel mai uscat de pe lume, cum le place să spună

locuitorilor lui, deși nu cred că e așa, pentru că primăvara o parte din învelișul acesta lunar se acoperă cu o mantie de flori, precum o uimitoare pictură de Monet; la est, de cordiliera Anzilor, acest masiv formidabil de stâncă și zăpezi veșnice; la vest, de coastele abrupte ale Oceanului Pacific; la sud, jos, de solitara Antarctică. Iar țara asta cu o topografie dramatică și o mare diversitate climatică, presărată de obstacole capricioase și zgâlțâită de suspinele a sute de vulcani, care se-ntind ca un miracol geologic între înălțimile cordiliei și adâncimile oceanului, este unită de la cap la coadă de încăpățânatul sentiment național al locuitorilor ei.

Noi chilenii continuăm să fim legați de pământ, aidoma țăranilor care am fost. Cei mai mulți dintre noi visează să aibă un petic de pământ, măcar atât cât să crească pe el câteva lăptuci pleoștite. Ziarul cel mai important, *El Mercurio*, scoate un supliment săptămânal de agricultură, în care informează populația despre ultima goangă ce a lovit plantațiile de cartofi, sau despre producția de lapte ce se poate obține folosind un anumit furaj. Iar cititorii, trăitori pe asfalt și ciment, îl citesc pasionați, deși n-au văzut în viața lor o vacă vie.

În linii mari, se poate spune că de-a lungul țării există patru climate foarte diferite. Țara e împărțită în provincii cu nume frumoase, cărora militarii, care pesemne aveau dificultăți cu ținerea de minte, le-au adăugat cifre. Refuz să le folosesc, căci nu este posibil ca o națiune de poeți să aibă o hartă presărată cu cifre, un fel de delir aritmetic. Să vorbim de cele patru mari regiuni, începând cu *marele nord*, neospitalier și aspru, străjuit de munții înalți, care ocupă

Cuprins

Câteva cuvinte pentru a începe	7
Țara de esențe longitudinale	14
Cremă de lapte, flașnete și țigănci	24
O casă veche și fermecată	33
O prăjitură <i>mille feuilles</i>	46
Sirene privind spre mare	60
Domnului rugându-ne	70
Peisajul copilăriei	83
Oameni mândri și serioși	92
Despre vicii și virtuți	104
Unde se naște nostalgia	119
Ani de tinerețe confuză	132
Farmecul discret al burgheziei	144
Un suflu de istorie	154
Praf de pușcă și sânge	170
Chile în inimă	182
Țara din capul meu	196
Mulțumiri	211